

УДК 332.43(477)

Ходаківська О.В.
кандидат економічних наук,
заступник завідувача відділу земельних відносин
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

ТЕОРІЯ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ: МЕТОДИ, ФОРМИ, ПРИНЦИПИ

Розкрито теоретичні підходи до регулювання аграрної сфери. Проаналізовано особливості ринкового, державного, наддержавного, корпоративного регулювання та регулювання на рівні саморегулювальних організацій. Висвітлено ключові принципи та окреслено основні методи, форми і функції регулювання в аграрній сфері. Проаналізовано теоретичне підґрунтя та практичні аспекти дерегуляції аграрного виробництва.

Ключові слова: регулювання, аграрна сфера, дерегуляція, ринкове, державне, наддержавне, корпоративне регулювання, саморегулювальні організації.

Khodakivska O.V. ТЕОРИЯ РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ: МЕТОДЫ, ФОРМЫ, ПРИНЦИПЫ

Раскрыты теоретические подходы к регулированию аграрной сферы. Проанализированы особенности рыночного, государственного, надгосударственного, корпоративного регулирования и регулирования на уровне саморегулируемых организаций. Освещены основные принципы и намечены стержневые методы, формы и функции регулирования аграрной сферы. Проанализированы теоретические основы и практические аспекты дерегуляции аграрного производства.

Ключевые слова: регулирование, аграрная сфера, дерегуляция, рыночное, государственное, надгосударственное, корпоративное регулирование, саморегулируемые организации.

Khodakivska O.V. THEORY OF REGULATION AGRICULTURAL SPHERE: METHODS, FORMS, PRINCIPLES

Theoretical approaches to the regulation of agricultural areas is revealed. The features of the market, government, supranational, corporate regulation and regulation at the level of self-regulatory organizations. Deals with key principles and outlines the main methods of form and function in regulation of agriculture. The theoretical background and practical aspects of deregulation of agriculture.

Keywords: regulation, agriculture, deregulation, market, state, supranational, corporate regulation, self-regulatory organizations.

Постановка проблеми. Ефективне, соціально спрямоване та екологоорієнтоване функціонування аграрного сектору економіки в силу його специфічних особливостей потребує розроблення та запровадження різних регуляторних механізмів. Необхідність регуляторної політики обумовлена потребою у вирівнюванні зовнішніх ефектів, що впливають на результативність і дієздатність галузей аграрного сектору та зумовлені недостатністю властивих ринковому механізму іманентних можливостей і його неспроможністю забезпечити екологічнобезпечний розвиток агроекономіки й органічну взаємодію її складових з урахуванням екологічних вимог та обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад регулювання аграрної сфери економіки зробили такі вчені, як В. Андрійчук, Л. Бойко, О. Веклич, М. Корецький, Ю. Лупенко, А. Макаренко, М. Малік, О. Могильний, П. Саблук, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. В умовах транзитивної економіки, посилення світових інтеграційних процесів та погіршення екологічного стану докільля проблеми регулювання аграрної сфери набувають особливої гостроти. З одного боку постало питання про необхідність дерегуляції економіки, а з іншого – виникає необхідність адекватного регулювання, що ґрунтується на органічному поєднанні ринкового й державного регулювання економіки та саморегулювання товаровиробників. Це у свою чергу зумовлює потребу детального аналізу теоретико-методологічних основ даної проблематики.

Постановка завдання. Опрацювати теоретичні та методологічні підходи до регулювання аграрної сфери та проаналізувати особливості, принципи і функції ринкового, державного, наддержавного, корпоративного регулювання та регулювання на рівні саморегулювальних організацій.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історичні етапи регулювання економіки слід зазначити,

що воно мало місце на всіх етапах суспільного розвитку, починаючи із часів стародавнього світу та античності. Це підтверджується історичними довідками таких країн як Шумер, Аккад, Вавілон, стародавній Китай, Індія, Рим, Греція тощо. Механізми регулювання були надзвичайно різноманітними: створення продовольчих резервів, запровадження мита на ввіз продовольства, видача цільових державних позик, запровадження квот на вивіз окремих видів продукції, наявність державних податків і зборів, стимулювання дрібного землеводіння, перерозподіл землеводіння тощо [1]. Слід зазначити, що всі наведені механізми регулювання, притаманні стародавньому світу й періоду античності є проявом втручання держави, тобто є складовими державного регулювання.

Нині перелік різновидів й форм регулювання економіки, а відповідно й ємність його механізму суттєво розширилися. Так, сучасний механізм регулювання економіки включає ринкове, державне, наддержавне, корпоративне регулювання. Останнім часом у світовій практиці набули поширення такі форми регулювання, як самоврядне регулювання та саморегулювання.

Ринкове регулювання впливає на стан аграрної сфери за допомогою об'єктивних ринкових законів та закономірностей, таких як конкуренція, закони попиту й пропозиції, динаміка ринкових цін, закон вартості тощо. Цей вплив відбувається в умовах інституційних меж і концепцій, характерних для ринкових відносин: приватної власності, свободи підприємництва і вибору, конкуренції і особистої зацікавленості. Регулювання аграрного виробництва лише ринковими методами, які націлені на отримання якомога більших прибутків, зумовлює порушення рівноваги в соціальній та екологічній системах та призводить до небажаних змін у середині економічної системи, що не відповідає принципам сталості та екологічної рівноваги. У зв'язку з цим вагомості набуває друга система регулювання – державна, що

в умовах ринку здійснює коригуючий вплив на розвиток аграрних відносин, включаючи їх екологічну й соціальну складові.

Згідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності» під державним регулюванням слід розуміти «напрямок державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та в спосіб, що встановлені Конституцією та законами України».

Наукова література містить різні підходи до визначення категорії «державне регулювання», які відрізняються залежно від об'єктів регулюючого впливу та його спрямованості, призначення, строкowości тощо. Так, за формами регулювання розрізняють загальне і спеціальне, короткострокове й довгострокове; за характером впливу на господарську систему: економічне, адміністративне, донорське, протекціоністське [2, с. 99]. За методами (способами або засобами впливу держави на суб'єкти господарювання) виділяють економічне, правове й адміністративне регулювання. Економічне регулювання, яке рахується найбільш вагомим, прийнято поділяти на пряме й непряме (опосередковане) регулювання [2, с. 522]. Пряме (адміністративне) регулювання передбачає видання указів, розпоряджень, постанов, на які спирається виконавча влада. Вважається, що пряме регулювання є обов'язковим і ефективним для: безпосереднього державного контролю за монополіями ринками; запобігання побічним ефектам ринкових процесів, їх згубним наслідкам для навколишнього природного середовища; розроблення національних і технічних стандартів; встановлення мінімально допустимих економічних та соціальних норм життя населення; захисту національних інтересів у системі міжнародних економічних відносин. Непряме регулювання передбачає використання економічних, фінансових важелів (зміна ставки податків, відсоткових ставок, надання податкових пільг, кредитів, цінової політики та ін.). Правове регулювання – це прийняття відповідних законів, яке є перехідною ланкою між прямим і непрямим регулюванням [3, с. 171]. За масштабами впливу державне регулювання може бути загальноекономічне, галузеве, міжгалузеве, спрямовується на розв'язання проблем локального, регіонального, національного й глобального значення [4, с. 40].

Грунтуючись на діалектичному методі пізнання С.В. Мочерний трактує державне регулювання економіки, як «цілеспрямований та активний вплив державних та наддержавних органів управління на функціонування та розвиток цілісної економічної системи (а отже, на її розширене відтворення) шляхом використання економічних законів і вирішення економічних суперечностей за допомогою певної сукупності форм та методів» [2, с. 516].

Об'єктами державного регулювання є «сфери, галузі економіки, регіони, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично. Або ті, що вирішуються у віддаленому майбутньому, тоді як їхнє вирішення конче потрібне для нормального функці-

онування економіки та підтримання соціальної стабільності» [5, с. 26] й екологічної рівноваги [6, с. 23].

До суб'єктів державного регулювання відносять виразників, носіїв та виконавців господарських інтересів, якими можуть бути соціальні групи, що відрізняються одна від одної за такими ознаками, як майно, доходи, види діяльності, професії, галузеві та регіональні інтереси. Їх розрізняють за суб'єктами виконання (держава та її інституційні органи) та суб'єктами впливу (громадські й політичні об'єднання, засоби масової інформації) [7, с. 13].

Водночас аграрна сфера економіки має свої особливості державного регулювання на що вказують у своїх працях вітчизняні дослідники [2, с. 156; 8, с. 52; 9, с. 114; 10, с. 29; 11, с. 153]. У цьому зв'язку виникає необхідність розкриття його сутності, принципів і методів регулювання.

Так, П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко досліджуючи економічну природу державного регулювання в аграрному секторі дійшли висновку, що воно являє собою «механізм цілеспрямованого формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури сільської місцевості, аграрного ринку, доходів фермерів тощо» [9, с. 114].

О.М. Могильний розкриваючи сутність державного регулювання аграрного виробництва зазначає, що це «економіко-нормативний вплив на процеси його розвитку з метою адаптації суб'єктів господарювання до зміни макроекономічних параметрів країни, усунення дестабілізуючої дії кон'юнктурних і сезонних цінових коливань аграрного ринку, пом'якшення природно-кліматичних, екологічних та інших специфічних для галузі ризиків» [8, с. 52]. В цілому погоджуючись із таким визначенням й беручи його за основу, вважаємо за доцільне дещо його доповнити, оскільки державне регулювання аграрної сфери має спрямовуватись не лише на послаблення природно-кліматичних та екологічних ризиків, але й зменшувати негативний вплив господарської діяльності на природні екосистеми та довкілля. По-перше, тут має чітко відстежуватись зворотний зв'язок між господарською й екологічною системою. По-друге, розв'язати дану проблему, особливо в умовах трансформаційної економіки, під силу лише державному та частково наддержавному механізмам регулювання.

Досліджуючи принципи державного регулювання сільського господарства, доцільно ґрунтуватися на загальнотеоретичних положеннях економічної науки. Термін «принцип» походить від латинського «*principium*», що в перекладі означає початок, основу, основне вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, внутрішнє переконання людини, погляд на речі [12, с. 221]. Завдяки принципам стає можливим організаційно-економічний механізм державного регулювання, спрямований на врахування економічних законів і закономірностей у практиці господарювання, своєчасне виявлення та усунення суперечностей, що супроводжують розвиток продуктивних сил і виробничих відносин, а також уникнення непередбачуваності й непрофесійності в діях (або бездіяльності) суб'єктів державного регулювання [8, с. 63].

Існують різні підходи до визначення принципів державного регулювання аграрного виробництва. Зокрема, окремі вчені переконують, що державне регулювання сільського господарства базується на таких принципах, як: додержання законності; забезпечен-

ня реалізації конституційних прав та свобод сільсько-го населення; вільний вибір організаційно-правової форми господарювання у сільському господарстві та інших галузях аграрної сфери; системність та комплексність заходів державного регулювання сільсько-го господарства; цілеспрямованість та адресність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; недопущення безпідставного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у вибір форм господарювання та господарську діяльність сільськогосподарських товаровиробників, крім випадків, передбачених законами; забезпечення суб'єктам господарювання захисту прав власності на землю, майно та результати своєї праці; державна підтримка наукових досліджень щодо створення та впровадження нових екологічних ресурсозберігаючих технологій виробництва, поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та виготовлення з неї конкурентоспроможної вітчизняної продукції; протекціонізм розвитку сільського господарства; поєднання державного впливу і ринкових регуляторів [13, с. 92].

П.Т. Саблук та В.Я. Месель-Веселяк зазначають, що побудова аграрної політики має відповідати принципам: системності та комплексності, тобто вплив держави повинен мати системний характер і охоплювати всі аспекти агропромислової діяльності; пріоритетності людини і селянина при визначенні як цілей, так і механізмів її реалізації; опори на науку в процесі розробки стратегії й тактики політичних рішень, а також результатів їх здійснення, що забезпечує реальність політики [14, с. 5].

Слід зазначити, що немає однаковості і у визначенні методів державного регулювання. Так, навчальна література методи державного регулювання економіки об'єднує в дві групи: адміністративні (прямі) та економічні (непрямі) [15, с. 263]. Тоді, як наукова – пропонує згрупувати їх у чотири блоки: 1) економічні (фінансово-економічні); 2) інституційно-правові; 3) організаційні; 4) соціальні (соціально-психологічні) [8, с. 73].

Економічні (фінансово-економічні) методи регулювання розвитку аграрного виробництва полягають у впливі держави, наднаціональних органів і менеджменту підприємств через ціновий, кредитно-інвестиційний та податковий механізми на стабільне економічне зростання й підвищення ефективності галузі [16, с. 107].

До інституційно-правового належить регулювання, яке здійснюється саморегульованими організаціями шляхом реалізації повноважень, наданих законами чи підзаконними актами, або делегуванням повноважень відповідним державним органам. Інституційно-правове регулювання значною мірою засноване на заінтересованості учасників у дотриманні інституційно-правових норм, що зумовлюється добровільним характером участі в саморегульованій організації та здійснюється у відповідності з державно-правовими нормами і принципами [17, с. 5-7].

Державно-правове та інституційно-правове регулювання ринкових відносин взаємно доповнюють одне одного, але пріоритет зберігається за першим: воно може делегувати деякі регулятивні повноваження інституційно-правовому, але не навпаки. Крім того, державно-правове регулювання є загальнообов'язковим, а інституційно-правове – конкретно обов'язковим, тобто обов'язковим для тих учасників, які діють у межах конкретної асоціації [18]. Інституційно-правове регулювання є допоміжним по відношенню до державно-правового регулю-

вання, здійснюється на підставі норм, встановлених державою, в особі саморегульованих організацій. Як правило, на початковому етапі саморегульовані організації займаються організацією обміну досвідом, наданням консультацій державним і приватним структурам і лобіюванням у них інтересів своїх учасників.

Соціально-психологічні методи регулювання передбачають формування в громадян України почуття гідності, патріотизму та суспільної значущості, підвищення трудової та політичної активності, прагнення забезпечити власний добробут і добробут членів своєї сім'ї. За сферою прояву та формами реалізації їх поділяють на чотири групи: соціальні (спонукання, роз'яснення, примус, залучення громадян до участі в соціальному управлінні) – формування особистості та гармонійний її розвиток; психологічні (комплектування малих груп, гуманізації праці, психологічного тестування при доборі кадрів) – регулювання відносин між людьми; політичні (пропаганда, політична агітація) – залучення дієздатного населення до політичного життя в країні; морально-етичні (моральне стимулювання, етичне виховання, переконання) – формування системи ціннісних орієнтирів, створення умов для здійснення державно-управлінської діяльності з додержанням встановлених моральних норм [19].

У зв'язку з поглибленням глобалізаційних та інтеграційних процесів, що торкнулися і аграрних відносин особливого значення набуло наддержавне регулювання, яке охоплює окремі сфери світового господарства і реалізується за допомогою міжнародних організацій, а також у межах регіональних економічних об'єднань (одним із яких є ЄС) наднаціональними органами [3, с. 171]. У сучасних умовах формується цілісний механізм світової економіки, поза яким не може розвиватися жодна держава. Глобалізаційні процеси ведуть до поглиблення й уніфікації економічних інтеграційних процесів, викликаючи до життя нові форми організаційної єдності держав у даній сфері міжнародних відносин, у т.ч. за допомогою впровадження наднаціональних органів регулювання. Отже, ефективність наддержавного втручання більшою мірою залежить не від того, яку частину свого суверенітету держави-члени делегують глобальним інститутам, а від того, як всі держави дотримуються спільно вироблених правил гри не тільки у своїй зовнішньоекономічній діяльності, але й у внутрішній економічній політиці [20].

Аналіз сучасної економічної думки та практики господарювання розвинених держав свідчить, що важливим елементом системи регулювання економіки – розподілу і використання обмежених ресурсів є корпоративне регулювання сучасної економіки. В сучасних умовах корпоративне регулювання значною мірою переплітається з наддержавним регулюванням, оскільки саме через нього транснаціональні корпорації диктують «правила гри», задовольняючи таким чином власні інтереси.

На рівні корпорації функція регулювання полягає в збереженні стану упорядкованості, котрий задається функцією організації як у підсистемі виробництва, так і в підсистемі управління. Функція регулювання детермінується нормативністю: у полі її зору перебуває будь-яке відхилення від норми. Ефективність реалізації функції регулювання на рівні корпорації, чи звичайного підприємства можна забезпечити лише за умови дотримання принципів, що обумовлюють цей процес. У цьому зв'язку вченими виділяється ряд принципів регуляторної функції, зокрема: нормативності, імперативності, регламента-

ції, директивності тощо [19]. Регулювання відіграє роль визначальної, ключової функції, оскільки її ігнорування унеможлиблює процес донесення до керуваного об'єкта будь-яких інших функцій управління. Слід зазначити, що в межах підприємства функція регулювання є сполучною ланкою між об'єктом та суб'єктом управління.

Протягом останнього часу зросла кількість пропозицій, пов'язаних з необхідністю дерегуляції економіки. Проблеми ефективності дерегуляції економічних систем розглядаються в наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, представники класичної і неокласичної наукових шкіл (А. Сміт, В. Петті, А. Маршалл, Дж.С. Міль, В. Ойкен, М. Портер, Дж. Хікс та ін.) переконують, що дерегуляція має позитивний вплив на функціонування економічних систем. Фундатори та послідовники посткласичної (Е.Дж. Долан, А. Гранберг, В. Гребенніков, Д. Ліндсей, Й. Шумпетер та ін.) і марксистської шкіл (Ш. Хошимура, В. Черковець та ін.) у своїх працях обґрунтовують, що дерегуляційні процеси справляють негативний вплив на розвиток економічної системи. Проте аналіз негативних і позитивних аспектів дерегуляції, у переважній більшості випадків, проводиться абстрактно або ж стосується країн з розвинутою ринковою економікою і не враховує особливостей транзитивних (перехідних) економік. Саме на цьому аспекті наголошують Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк, Р.П. Шевчик, зазначаючи, що «дерегуляція макроекономічних систем перехідного типу призводить до зміни ефективності їх функціонування [21, с. 155].

Нині на законодавчому рівні були зроблені спроби посилити процеси дерегуляції вітчизняної економіки, зокрема, проектом Закону України «Про ліквідацію надмірного регулювання», передбачається призупинити дію положень 7 кодексів і 80 законів, що регулюють господарську діяльність підприємців й регламентують отримання документів дозвільного характеру. Проте, повністю погодитися із змістом законопроекту не можна, оскільки нормативно-правові акти, дію яких пропонується зупинити, регулюють не лише господарські та адміністративні відносини, а й відносини, пов'язані з охороною довкілля, безпекою та якістю харчових продуктів, із земельними питаннями, правилами поведінки в різних сферах суспільного і господарського життя тощо. Тому підхід до ліквідації надмірної дерегуляції економічних та суспільних відносин має враховувати специфіку окремих сфер діяльності. Зокрема, він не повинен поширюватися на такі сфери, як фітосанітарний, санітарно-епідеміологічний і ветеринарний контроль, контроль за використанням та охороною земель, особливо земель сільськогосподарського призначення.

Висновки з проведеного дослідження. Відповідно до положень економічної теорії позитивний результат господарського розвитку досягається адекватним регулюванням, що включає раціональне поєднання ринкового і державного регулювання економіки та саморегулювання товаровиробників. З урахуванням особливостей відтворення в аграрному секторі економіки та враховуючи необхідність екологізації аграрного виробництва пріоритетною має бути роль організаційно-економічного регулювання, яке полягає в економічному впливі на процеси виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарських продук-

ції, сировини і продовольства, а також на виробничо-технічне обслуговування та матеріально-технічне й технологічне забезпечення галузі з метою створення умов розширеного відтворення, розв'язання соціальних, екологічних проблем та підвищення рівня якості життя сільського населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Історія економічних учень / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін.; За ред. Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.
2. Мочерний С.В. Основи економічних знань / С.В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с.
3. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
4. Сатановська О.І. Роль держави в регулюванні економічних відносин / О.І. Сатановська // Економіка України. – 1999. – № 11. – С. 38-41.
5. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога. – Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.
6. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К.: Укр. ін-т. досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.
7. Дідковська Л.І. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / Л.І. Дідковська, Л.С. Головка. – 5-е вид. – К.: Знання, 2006. – 213 с.
8. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
9. Саблук П.Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко. – К.: ІАЕ УААН, 1997. – 140 с.
10. Бородіна О.М. Підтримка аграрного сектора в системі державного регулювання економіки / О.М. Бородіна, Ю.М. Лопатинський. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – 280 с.
11. Малік М.І. Державне регулювання аграрного сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених / М.І. Малік, Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 153-158.
12. Краткий словарь иностранных слов / сост. С.М. Локтина. – М.: Наука, 1979. – 700 с.
13. Ломакіна І.Ю. Принципи державно-правового регулювання сільського господарства України / І.Ю. Ломакіна // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 3. – С. 87-94.
14. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ІАЕ, 2002. – 60 с.
15. Єщенко П.С. Сучасна економіка: [навч. посіб.] / П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – К.: Вища школа, 2005. – 325 с.
16. Пісоцький А.А. Організаційно-економічні заходи удосконалення ринкового регулювання аграрного виробництва / А.А. Пісоцький // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Спецвипуск. Економічні науки. – 2012. – С. 106-112.
17. Терещенко Г.М. Регулювання ринку цінних паперів / Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Г.М. Терещенко; Н.-д. фінан. ін-т при М-ві фінансів України. – К. 2005. – 18 с.
18. Юридичний словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/pravo/dict/924.html>.
19. Мельниченко О.А. Методи та засоби державного регулювання рівня та якості життя населення / О.А. Мельниченко // Державне будівництво. – 2007. – № 1 (Ч. 1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/index.html>.
20. Майстро С.В. Стратегія державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / С.В. Майстро // Державне будівництво. – 2007. – № 1 (Ч. 2). – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/09.pdf>.
21. Башнянин Г.І. Ефективність макроекономічної дерегуляції в довготривалому ринковому періоді / Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк, Р.П. Шевчик // Науковий Вісник НЛТУ. – 2009. – Вип. 19. 13. – С. 154-160.